

IVAN IVANOV

(15. V 1935–11. II 2012)

Käesoleva aasta 11. veebruaril suri Joškar-Olas Mari Riikliku Ülikooli professor Ivan Ivanov. Ta oli sündinud Kuženeri rajoonis Tšodrajali külas 15. mail 1935. Ivan Ivanov oli üks neist paljudest soome-ugri noortest, kes möödunud sajandi teisel poolel said oma erialase ettevalmistuse Tartu Riikliku Ülikooli aspirantuuris. Tema õpetajaks oli muidugi akadeemik Paul Ariste. Kandidaaditöö „Фонетика тоншаевского говора марийского языка” kaitses ta 1965. a. Ivan Ivanov on hiljem mitmel puhul ise imestanud selle üle, et alles Eestis tajus ta tõeliselt, mida tähendab inimesele tema emakeel, võimalus seda keelt kasutada, selles keeles isegi kõrgharidus saada. Tema esimesed teaduslikud publikatsioonid ilmusid eesti keeles Emakeele Seltsi Aastaraamatu köidetes.

Ivanov on oma teadlasetee algupoolel uurinud mari murdeid, on avaldanud koos Gennadi Tužaroviga loodemurde monograafia. Edaspidi koondus tema tähelepanu kirjakeele ajaloole. Tema analüüs hõlmas esimese mari keele grammatika aastast 1775 ja järgneva saja aasta arengud, valgustas 1920. aastate lühiajalist tõusu ning sellele järgnenud keerulist olukorda juba järgmise kümnendi ränga surve tingimustes. Nii valmis doktoriväitekiri „Возникновение и развитие марийского литературного языка”, mille kaitsmine leidis aset Tartus 1975. aastal.

Ajad ja olud muutusid, ka Marimaal. Kuigi Ivanov jätkas kirjakeele mineviku selgitamist, puutus ta ometi üha jõulise-malt keele kaasaegsesse käekäiku ning kandis endas muret selle saatuse pärast tulevikus. Mari kirjakeele kasutamisel on tüliliks asjaoluks olnud lõpmatud vaidlused nn kahe kirjakeele normi ümber. Sel teemal kirjutab ta aastal 2003 *Linguistica Uralica*: „Esiteks, tuleb kindlustada ühtse kirjakeele arenemine tema kahe variandi teineteisele lähendamise teel. See soodustaks mari keele kasutussfääri laiendamist. Teiseks, tuleb lahti saada vene õigekirja ülemäärasest mõjust, eriti käib see liitsõnade, vene laenude ja rahvusvaheliste sõnade kohta.”

Suure hoole ja usinusega tegutses Ivanov mari keele väljendusvõimaluste avardamisel ja sõnavara korrastamisel. Silmapaistvalt oluliseks võib hinnata Ungaris Szombathelys 2005. aastal ilmunud keeleteaduse oskussõnade sõnastikku „Словарь лингвистических терминов марийского языка – Марла

йылмышанче терминологий мутер”. Autor ütleb eessõnas: „Kui tahame oma keelt säilitada tulevastele põlvetele, on esmaülesandeks täiustada ja korrastada keeleast terminoloogiat, kirjakeele jätkuva säilitamise ja viimistlemise alust.”

Ivanov ise on selle põhimõtte järgi ka käinud: ta on avaldanud mitu uurimust – sealhulgas kõrgkoolide õpikuid – mari keeles. Tahaks nimetada siinkohal mahukat mari kirjakeele ajalugu „Марий литератур йылме историй” (2003).

Viimne sõnum Jõvanilt (see mari-pärane nimekuju oli sõbruskonnas käibel) tuli meilitsi 20. jõulukuu päeval 2011:

Саламлем Тыйым да ешетым Рошито да У ий пайремла дене.

Шулыккан, кужу ўмыран лий, У ий ты-ланда да уло эстон калыклан у пиалым кондыжо.

Шонем, эстон joulu ден марий šorəkjol коклаште кыл уло докан. Šorəkjol мутыш-то jol ужашын йол (jala) дене нимогай кылжат уке. Тиде калык этимологий. Диа-лектлаште эше šart-jalшомак уло. Тудо, ве-кат, šərt 'дух' деке шуйна. Ала-могай тош-то годсо кыл кодмыла чучеш.

Кузе иледа Эстонийыште у пагытмыш-те? Ынде тушто чыла ваиталтын дыр.

Мыят эркын илаш толашем. Кызыт эше ик книгам ямдылен шуктышым, «Мутвундынам пойдарена» маналтеш. Тушко шуэн кучылталтше, шагал палыме да у мут-влакым чумырымо, чылаже ик-таж б тўжем наре погына докан.

Өннелику jõulurühe ja head uut aasta! (Чын возышым гын?)

Пагален,

Йыван

Йошкар-Ола, 20.12.2011 г.

Vist on iseloomulik see, et kohe pärast pühadesoove on kerkinud kirjutaja meelde n-ö päevakohane keeleline mõttekäik: „Arvan, et eesti sõna *joulu* ja mari *šorəkjol* vahel on mingi seos. Sõnas *šorəkjol* esineval osisel *jol* ei ole midagi tegemist sõnaga *jol* (jalg). See on rahvaetümolooia. Murretes leidub veel sõna *šartjal*. Ilmselt kuulub see kokku sõnaga *šərt* 'дух'. Mingi ürgne seos tundub siin küll säilinud olevat.

Kuidas elate Eestis uuel ajal? Küllap on seal nüüd kõik muutunud.

Minagi elan tasapisi oma elu. Olen nüüd veel ühe raamatu valmis saanud, pealkiri on „Мутвундынам пойдарена” [Rikastame oma sõnavara]. Sellesse on koondatud harva kasutatavaid ja vähemtuntud sõnu, samuti uudistuletiisi, ühtekokku tuleb umbes kuus tuhat sõna.”

Ivan Ivanov oli väljapaistev teadlane, kes oli kogu oma jõu pühendanud mari keele uurimisele, õpetamisele ja selle õiguste eest seismisele. Muidugi mõista ei läinud see kõik alati ilma karmidegi vastuoludeta. Kuid igal juhul oli ta tunnustatud isiksus Marimaal, ning ta oli valitud Venemaa Humanitaarteaduste Akadeemia liikmeks (1994). Teda ei jätnud külmaks see, mis toimub tema kodumaal. Nii oli ta 1990. aastail juhtivalt tegev marisid koondavas ühiskondlikus organisatsioonis Mari Ušem.

Soomes oli ta valitud Soome-Ugri Seltsi välisliikmeks (1983). Eesti Vabariigi president autasustas teda Maarjamaa Risti teenetemärgiga (2006). Ivan Ivanovi lahkumisega on Eesti keeleinimeste ja soome-ugri hõimluse ringkonnad kaotanud tõsise, ustava sõbra.

PAUL KOKLA